

Kamila Mrozek-Kochanek

absolwentka Filologii Klasycznej Uniwersytetu Łódzkiego

***Atrakcyjna klasyk@, czyli o wykorzystywaniu
nowoczesnych technologii informacyjno-
komunikacyjnych w nauczaniu języka łacińskiego
i kultury antycznej***

W dzisiejszych warunkach przyspieszonego rozwoju nauki i techniki, twórczy nauczyciel nie powinien przekazywać jedynie gotowej wiedzy, zaczerpniętej z przestarzałych źródeł informacji, ale umiejętnie i kreatywnie korzystać z różnego rodzaju narzędzi cyfrowych ICT¹, (które – zgodnie z funkcjonującą w literaturze polską nomenklaturą – będę nazywać tutaj technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, czyli w skrócie TIK²). Nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne są związane ze zbieraniem, przetwarzaniem, przesyłaniem, rozdzielaniem, wreszcie z prezentacją różnego rodzaju informacji w postaci tekstu, obrazu i dźwięku. Do tak rozumianych technologii należą między innymi: przeglądarki internetowe, poczta elektroniczna, komunikatory internetowe, kursy *e-learningowe*, *wiki*³, *podcasty*⁴, czy multimedia, takie jak aparat

¹ ICT (ang. *Information and Communication Technology*) określa się zazwyczaj jako zespół środków, czyli urządzeń, narzędzi oraz innych technologii, które służą szerokiemu posługiwaniu się informacją. Por. Przybyła, Ratalewska [2012: 8].

² Ten skrót stosowany jest między innymi w istotnej dla zagadnienia pracy: *Problemy współczesnej dydaktyki języków obcych* [2009].

³ *Wiki* (skrót od *oprogramowania wiki*) umożliwia współpracę wielu osób przy tworzeniu treści internetowych bez konieczności ich autoryzacji oraz z publicznym dostępem do edytowania treści.

⁴ *Podcast* (ang. *podcast*, lub *podcasting*) to forma internetowej publikacji

cyfrowy, kamera, lub projektor. Zastosowanie tych urządzeń i technologii w szkole i na uczelni wyższej może wpłynąć na zmianę procesu nauczania, a umiejętne ich wykorzystanie pozwala na istotną modyfikację sposobów, jakie ma do dyspozycji nauczyciel komunikujący się ze swoimi uczniami. Narzędzia TIK mogą okazać się szczególnie pomocne w dydaktyce języków obcych, również tych współcześnie niedocenianych i często przez polską młodzież nieśluszenie lekceważonych, takich jak na przykład język łaciński z elementami kultury antycznej.

Moim celem jest analiza sposobów wykorzystania TIK przez nauczycieli języka łacińskiego i kultury antycznej w procesie kształcenia na poziomie szkół ponadgimnazjalnych przy pomocy autorskiego raportu z badań ilościowych i jakościowych. Badania zostały przeprowadzone zasadniczo po to, aby uzyskać odpowiedzi na następujące, od pewnego czasu nurtujące mnie pytania: Czy nauczyciele języka łacińskiego znają i wykorzystują na swoich zajęciach nowoczesne technologie? W jaki sposób uczniowie komunikują się ze swoimi nauczycielami poza zajęciami z łaciny? Jak nauczyciele i uczniowie oceniają korzyści i zagrożenia wynikające ze stosowania TIK w nauce łaciny oraz poznawaniu kultury starożytnych Greków i Rzymian? Z jakimi trudnościami nauczyciele łaciny i kultury antycznej borykają się w codziennej pracy dydaktycznej? Czy, a jeśli tak, to w jaki sposób nauczyciele łaciny i kultury antycznej chcieliby podnieść swoje kompetencje w zakresie wykorzystania nowoczesnych technologii w dydaktyce?

Badanie w formie ankiety papierowej zostało przeprowadzone w marcu 2014 roku na grupie 158 licealistów (26, 6% z klas ogólnych, 48% z klas humanistycznych oraz ponad 18% z klas o profilu matematyczno-przyrodniczym) oraz równolegle wśród 64 studentów Uniwersytetu Łódzkiego (43,8% filologii polskiej, 23,4% bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, 20,3% filologii

treści multimedialnych w formie dźwięków, lub filmów, które można potem subskrybować. *Podcasty* mogą być prowadzone np. w postaci bloga, audycji radiowej, kursu językowego lub historii czytanej przez lektora.

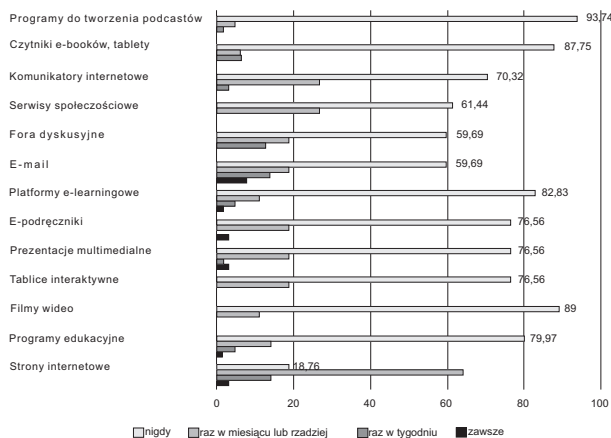
angielskiej oraz 12,5% filologii hiszpańskiej) uczących się łaciny i kultury antycznej od podstaw (w II lub IV semestrze nauki tego języka). Ponadto w tym samym czasie, co ankiety dla uczniów i studentów, zostały przeprowadzone wywiady jakościowe z 4 wykładowcami akademickimi UŁ i 2 nauczycielkami łaciny pracującymi obecnie z licealistami w Łodzi i Głownie (respondentkami były kobiety mieszczące się w grupie wiekowej 25–54 lat, ze stopniem magistra lub doktora filologii klasycznej, o zróżnicowanym stażu pracy: od 2 lat – doktorantka, do 26 lat – nauczyciel dyplomowany).

Ankiety adresowane do uczniów i studentów składały się z pięciu pytań, w których respondenci mieli za zadanie określić, jak często ucząc się łaciny korzystają z nowoczesnych technologii (chodzi przede wszystkim o: strony internetowe, programy edukacyjne, tablice interaktywne, prezentacje multimedialne, fora dyskusyjne, czytniki *e-booków*, tablety oraz programy do tworzenia *podcastów* i *vodcastów*⁵). Kolejne pytanie służyło ustaleniu, z jakich nowoczesnych technologii mają zwyczaj korzystać ich nauczyciele i wykładowcy prowadzący zajęcia z łaciny i kultury antycznej. Zadając ankietowanym kolejne, trzecie i czwarte pytanie, próbowałam ustalić, jakie zalety w nauce języków obcych z wykorzystaniem TIK dostarczają uczniowie i studenci, oraz do jakich celów wydają się im one szczególnie przydatne (np. do nauki gramatyki, do poznawania słownictwa, czy do poszerzania wiedzy, umiejętności i kompetencji z zakresu kultury antycznej). Ostatnie z pytań, będące swoistym podsumowaniem, zostało sformułowane tak, aby uczniowie i studenci porównali częstotliwość wykorzystania TIK podczas zajęć z łaciny oraz podczas zajęć z innych przedmiotów szkolnych/universyteckich, w których obecnie uczestniczą. Wybrane wyniki ankiet przedstawiono w tej pracy na rysunkach z wykresami.

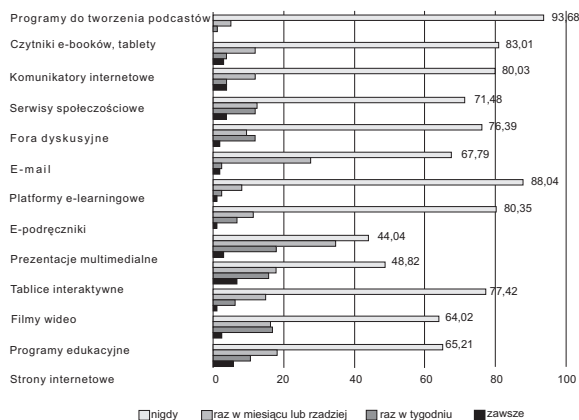
⁵ *Vodcast* to technologia transmisji nagrań wideo w postaci plików, które są potem dostępne w Internecie oraz katalogowane w procesie subskrypcji. Z *vodcastów* często korzysta się podczas tworzenia portali medialnych i tematycznych.

Dwa pierwsze z nich (rys. 1 i 2⁶) udowadniają, że nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne znajdują zastosowanie również podczas zajęć z tak mało popularnego obecnie języka starożytnego, jakim jest łacina.

Rysunek 1. Zastosowanie TIK do nauki języka łacińskiego i kultury antycznej przez ankietowanych studentów

Rysunek 2. Zastosowanie TIK do nauki języka łacińskiego i kultury antycznej przez ankietowanych uczniów liceum

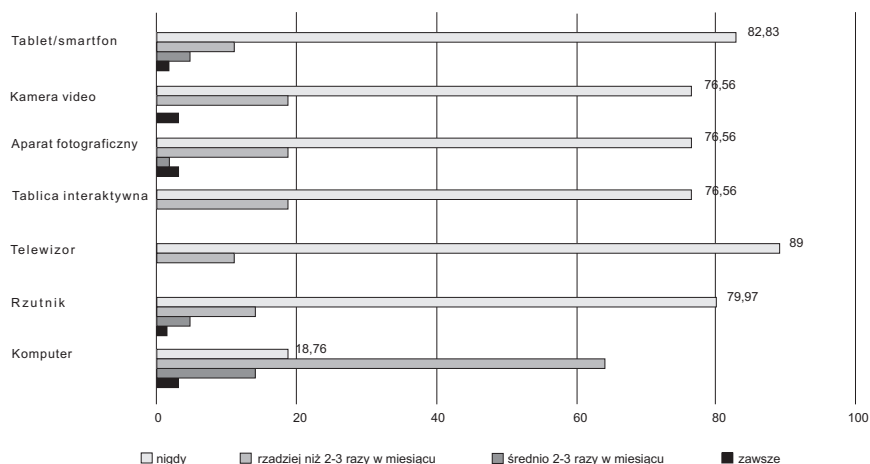

⁶ Wszystkie rysunki z wykresami zawarte w niniejszym tekście są mojego autorstwa, powstały w oparciu o badania własne opisane we wstępie artykułu.

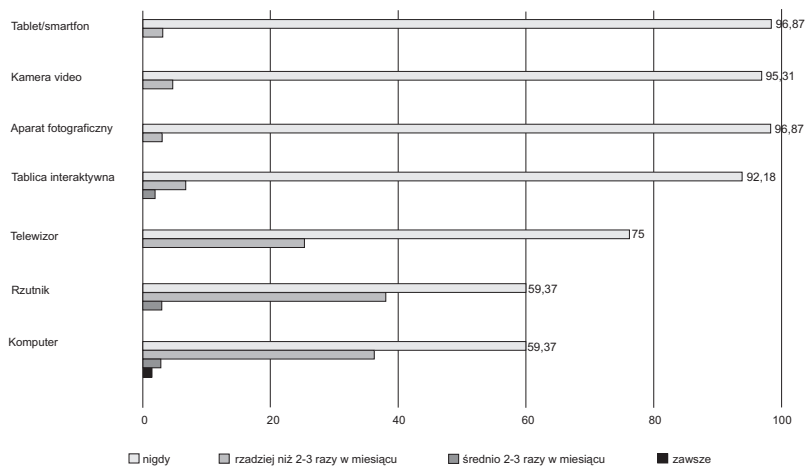
Przedstawione wyniki pokazują, że zarówno uczniowie, jak i studenci wykorzystują w mniejszym lub większym stopniu nowoczesne technologie jako narzędzia niezwykle pomocne w nauce języka łacińskiego i kultury antycznej. Ankietowani najczęściej posługują się stronami internetowymi i programami edukacyjnymi, czasem do nauki łaciny i kultury antycznej stosują również pocztę elektroniczną, lub oglądają filmy wideo. Mniej popularnymi narzędziami TIK są serwisy społecznościowe i komunikatory internetowe. Najrzadziej zarówno licealiści, jak i studenci korzystają z czytników e-booków, tabletów, prawie nigdy nie uczą się łaciny z zastosowaniem programów do tworzenia podcastów.

Ciekawie prezentują się także wyniki badań dotyczących częstotliwości wykorzystania TIK podczas zajęć języka łacińskiego i kultury antycznej w szkole średniej oraz na uczelni wyższej, co ilustrowają wykresy na rysunkach 3 i 4.

Rysunek 3. Częstotliwość zastosowania TIK przez nauczycieli na lekcjach języka łacińskiego i kultury antycznej

Rysunek 4. Częstotliwość zastosowania TIK przez wykładowców na zajęciach języka łacińskiego i kultury antycznej

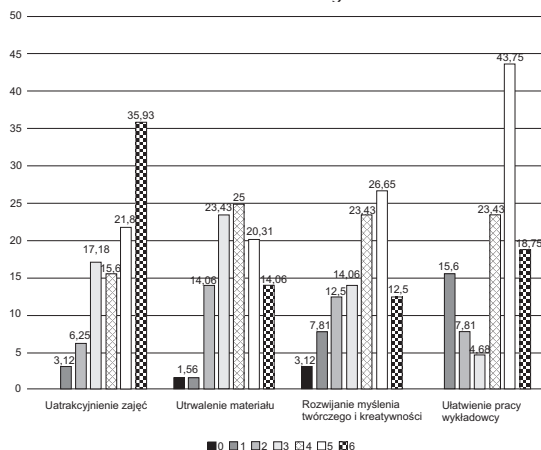

Przyglądając się wynikom ankiet, które są zaprezentowane na rysunkach 3 i 4, trzeba zwrócić uwagę na istotne dysproporcje pomiędzy stopniem i częstotliwością wykorzystania TIK przez nauczycieli liceum i przez wykładowców akademickich. Blisko 44% ankietowanych studentów przyznało, że ich wykładowca w ogóle nie korzysta z nowoczesnych technologii na łacinie i kulturze antycznej, podczas gdy w żadnej z ankiet licealistów nie znajdujemy tak jednoznacznej wypowiedzi i aż 60,75% badanych uczniów uważa, że ich nauczyciel na każdej lekcji łaciny wykorzystuje do pracy komputer i/lub rzutnik multimedialny. Takie zróżnicowanie może mieć związek z odmienną specyfiką pracy dydaktycznej na poziomie szkoły średniej i uczelni wyższej (licealistów jest bowiem o wiele trudniej zainteresować nauką łaciny i kultury antycznej) oraz z wymaganiami stawianymi przez władze uczelni i przez dyrekcję szkoły (z własnego doświadczenia wiem, że rzadziej i mniej rygorystycznie są hospitowane zajęcia dydaktyczne z łaciny na uczelni niż te prowadzone w liceach).

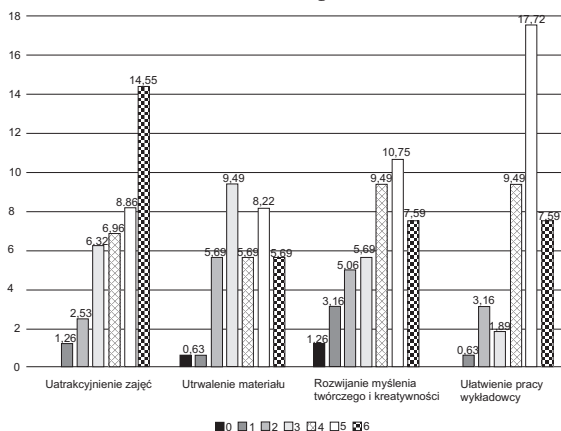
Przeprowadzone badanie potwierdziło, że wszyscy ankietowani uczniowie i studenci dostrzegają istotne korzyści wynikające ze stosowania nowoczesnych technologii podczas nauki języków

obcych. Wykresy na rysunkach 5 i 6 pokazują między innymi, że studenci znacznie częściej od licealistów dostrzegają pozytywny wpływ nauczania języków obcych z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Rysunek 5. Korzyści wynikające z zastosowania TIK w nauce języków obcych zdaniem ankietowanych studentów

Rysunek 6. Korzyści wynikające z zastosowania TIK w nauce języków obcych zdaniem ankietowanych uczniów liceum

* Ankietowani mieli ocenić w skali 0–6 (gdzie 0 = żadnych korzyści, 6 = najwięcej korzyści).

Zdaniem większości studentów oraz uczniów liceum, stosowanie TIK na zajęciach języków obcych znacząco wpływa na ich atrakcyjny przebieg, przy czym szczególną wartość ma to, jak się okazuje dla studentów (aż 35,93% ankietowanych tak twierdzi). Jeszcze więcej zalet może zdaniem ankietowanych mieć stosowanie TIK dla samych nauczycieli i wykładowców łaciny oraz kultury antycznej, jako że ułatwia im pracę (tak zdecydowanie uważa 43,75% studentów oraz 17,72% ankietowanych licealistów).

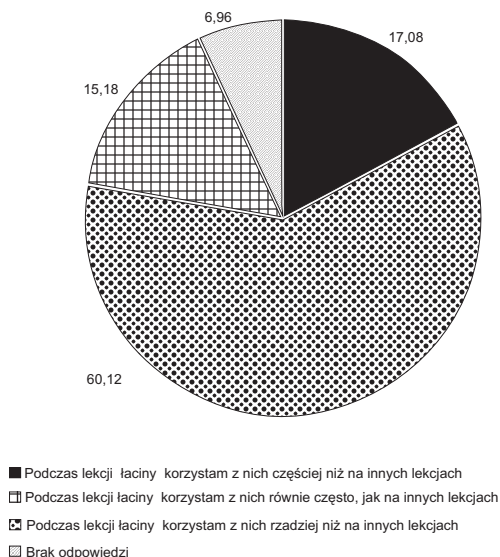
Wykresy na rysunkach 7 i 8 prezentują wyniki ankiet przeprowadzonych wśród uczniów i studentów, gdzie w jednym z pytań mieli oni za zadanie porównać naukę łaciny i innych przedmiotów szkolnych pod względem częstotliwości wykorzystania TIK.

Okazuje się, że blisko trzy razy więcej uczniów niż studentów korzysta z nowoczesnych technologii podczas lekcji łaciny równie często, jak podczas innych zajęć prowadzonych w szkole. Wykresy pokazują również, że niemal tyle samo studentów (17,18%), co uczniów liceum (15,18%), uważa, że nauczyciele i wykładowcy łaciny stosują TIK rzadziej niż uczący ich innych przedmiotów. Pocieszający dla lektorów łaciny w UŁ wydaje się fakt, że ponad dwukrotnie więcej studentów (40,62%) niż licealistów (17,08) jest zdania, iż na łacinie korzysta się z TIK częściej niż na innych zajęciach przewidzianych w planie zajęć.

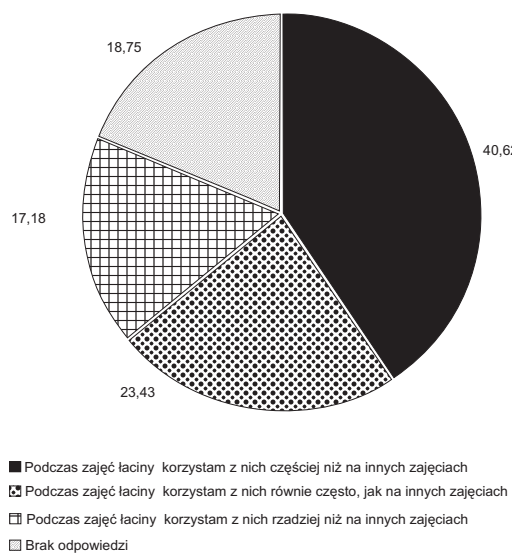
Wywiad przygotowany dla nauczycieli i wykładowców akademickich skupiał się na uzyskaniu jak najdokładniejszych informacji dotyczących TIK, takich jak: znajomość pojęć związanych z technologiami, samoocena umiejętności ich wykorzystania, rodzaje narzędzi stosowanych w pracy dydaktycznej, sprzęt technologiczny używany podczas zajęć, narzędzia TIK popularne wśród uczniów i studentów, formy zdalnego kontaktu nauczycieli z uczniami⁷, przeszkody w zastosowaniu TIK podczas zajęć z łaciny i kultury antycznej. Poza wymienionymi powyżej dziedzinami zagadnieniami, nauczyciele i wykładowcy w punkcie

⁷ Warto wspomnieć, że ankietowani nauczyciele i wykładowcy najczęściej wymieniali tutaj kontakt telefoniczny, na drugim miejscu zaś komunikację za pomocą poczty elektronicznej lub komunikatorów internetowych.

Rysunek 7. TIK w nauczaniu łaciny i innych przedmiotów w liceum

Rysunek 8. TIK w nauczaniu łaciny i innych przedmiotów na uczelni

jedenastym wywiadu mieli możliwość zawrzeć swoje osobiste przemyślenia, doświadczenia i opinie mające związek z zastosowaniem TIK w nauczaniu łaciny i kultury antycznej. Z tej opcji skorzystała połowa ankietowanych, zwracając uwagę między innymi na brak nowoczesnych podręczników i interaktywnych materiałów dydaktycznych wspomagających pracę nauczyciela (por. cytat z wypowiedzi ankietowanej nauczycielki: „Ja korzystam z materiałów niemieckich, ponieważ mam do nich dostęp poprzez kolegę, zaś moje koleżanki uczące łaciny skazane są w większości na twórczość własną”). Przeprowadzone badanie pokazało, że wszyscy ankietowani nauczyciele oraz wykładowcy znają i w mniejszym lub większym stopniu stosują nowoczesne technologie na prowadzonych przez siebie zajęciach. Ankietowani przyznali, że w pracy najchętniej korzystają z prezentacji i pokazów multimedialnych, słowników w formie elektronicznej zainstalowanych na komputerze lub na nośniku danych. Najmniej znane nauczycielom i co zapewne ma z tym związek, najrzadziej stosowane przez nich w dydaktyce są tzw. *web 2.0*⁸, *webquesty*⁹ i wspomniane już *podcasty*.

Zaprezentowane wyniki badań ankietowych oraz wywiadów z wykładowcami i nauczycielami pokazują, że jeśli chodzi o zastosowanie nowoczesnych technologii na zajęciach języka łacińskiego i kultury antycznej, to wykładowcy są częściej od nauczycieli liceum przywiązani do tradycyjnych metod pracy z wykorzystaniem podręcznika i książek poruszających wybrane zagadnienia z zakresu kultury antycznej. Być może ma to związek z wieloma przeszkodami, jakie napotykają nauczyciele, a jak się okazuje, może i częściej wykładowcy łaciny. Są to między innymi:

⁸ *Web 2.0* to potoczne określenie serwisów internetowych, które powstają głównie za sprawą treści generowanych przez użytkowników danego serwisu. *Web 2.0* umożliwia np. tworzenie wirtualnych społeczności osób zainteresowanych określoną tematyką.

⁹ *Webquesty* wykorzystują Internet jako nieprzebrane źródło informacji oraz narzędzie, które uczy celowego i rozsądnego selekcjonowania zasobów sieciowych. Uczniowie lub studenci mają tutaj za zadanie samodzielnie znaleźć informację na zadany temat, wykorzystując materiały znalezione w Internecie.

1. Brak czasu na przygotowanie zajęć z zastosowaniem TIK.
2. Brak nowoczesnych materiałów wspomagających nauczanie łaciny i kultury antycznej.
3. Niewystarczające w stosunku do dzisiejszych realiów umiejętności informatyczne nauczycieli i wykładowców.
4. Przestarzałe i nieadekwatne do dzisiejszych wymagań zajęcia z metodyki nauczania języka łacińskiego.
5. Niechęć ze strony dyrekcji/władz uczelni do wprowadzania zmian służących efektywnej pracy z wykorzystaniem TIK na co dzień.
6. Brak nowoczesnego sprzętu w salach dydaktycznych.

Co więcej, mówiąc o zastosowaniu TIK w nauczaniu łaciny i kultury antycznej, trzeba wziąć pod uwagę pewne zagrożenia, do których zdaniem ankietowanych należą głównie:

1. Zmniejszenie roli nauczyciela w procesie wychowania i kształcenia.
2. Przerost formy prowadzonych zajęć nad prezentowaną podczas nich treścią.
3. Nasilenie rywalizacji i konfliktów grupowych wśród uczniów i studentów.
4. Uzależnienie nauczyciela i jego uczniów od ciągłej pracy z TIK.
5. Szkodliwy wpływ technologii na zdrowie (np. wady wzroku, nasilone odbieranie zbyt wielu bodźców w jednym czasie).
6. Brak odpoczynku od korzystania z technologii.
7. Częste lekceważenie faktu, że łacina, jak każdy język, służy do komunikacji w niepowtarzalnych sytuacjach, a nie do automatycznego wykonywania zadań testowych z jednym tylko poprawnym rozwiązaniem. Zasadniczą rolę w nauczaniu języków powinna odgrywać relacja człowieka z człowiekiem, wspomagana niekiedy przez technikę.

Nasuwa się pytanie, jakie działania można podjąć w celu zwiększenia wykorzystania technologii przez nauczycieli i wykładowców. Nie wystarczy bowiem mówić o TIK, aby zachęcić do ich wykorzystania w procesie dydaktycznym. Zdaniem nauczycieli najważniejsze czynniki mogące ułatwić rozpowszechnienie TIK w nauczaniu łaciny i kultury antycznej to:

1. Zwiększenie środków finansowych na lepsze usprzętowanie sal dydaktycznych.

2. Stworzenie programu nauczania i podręcznika do nauki łaciny i kultury antycznej dostosowanego do pracy z TIK na wzór podręczników do języków nowożytnych.

3. Organizacja bezpłatnych szkoleń i konferencji dla nauczycieli jako najwygodniejszej formy doskonalenia zawodowego.

4. Powszechny dostęp do materiałów przeznaczonych do nauki języka łacińskiego i kultury antycznej w formie elektronicznej, np. w postaci fragmentów filmów, prezentacji multimedialnych, ćwiczeń *on-line*.

5. Zmiana mentalności dyrektorów szkół i władz uczelni, traktujących łacinę jako przedmiot o marginalnym znaczeniu, do którego nauki nie potrzeba ani zbyt dużo godzin dydaktycznych, ani nowocześnie wyposażonych pracowni.

6. Współpraca nauczycieli i wykładowców oraz lojalna wymiana przygotowanych przez nich autorskich materiałów i pomocy dydaktycznych (korzystając z materiałów cudzego autorstwa, nie wolno przypisywać ich sobie i tego samego należy oczekiwać od innych nauczycieli łaciny).

W opinii ankietowanych nauczycieli i wykładowców zastosowanie TIK może w znaczącym stopniu przyczynić się do zainteresowania młodzieży nauką języka łacińskiego i kultury antycznej, uatrakcyjnić zajęcia z tego przedmiotu na wzór dydaktyki języków nowożytnych, a przede wszystkim przynieść lepsze efekty w nauczaniu, szczególnie niewdzięcznych zagadnień z gramatyki opisowej. Nie jest natomiast niezbędne w procesie nauczania tego języka.

Pamiętając jednak o tym, że we współczesnej szkole uczniowie są już przyzwyczajeni do nauki z wykorzystaniem TIK, nauczyciele mogą je stosować jako substytut rozrywki na nudnych dla wielu uczniów lekcjach „martwego języka” w myśl zasady *ludendo discimus* (uczymy się poprzez zabawę). Co więcej, również w nauczaniu innych języków obcych, nawet najnowocześniejsze środki techniczne i sprzęt technologiczny nie zastąpią bezpośredniego

kontaktu i komunikacji nauczyciela ze swoimi uczniami. Jak trafnie zauważyła jedna z wywiadowanych wykładowczyń: „zbyt częste korzystanie z TIK w dydaktyce, również łaciny i kultury antycznej, może prowadzić do zaniku kreatywności i wyobraźni językowej, na rzecz gotowych klisz, do całkowitego lekceważenia aspektu komunikacyjnego języka”.

Nowoczesna edukacja i nowocześni nauczyciele nie powinni rezygnować z dotychczasowych strategii nauczania i systemu przekazywanych wartości. Muszą zmienić się środki, drogi i metody, jakimi posługuje się nauczyciel, aby przekazać wiedzę uczniom. W tym celu nauczyciel powinien stać się uczestnikiem świata, w jakim funkcjonują i dorastają jego podopieczni. TIK jawią się jako pierwszy krok w budowie mostu, łączącego świat nauczyciela i uczniów. Ważne, żeby z tego mostu o nowoczesnej konstrukcji, który prowadzi przecież do lepszego poznania języka i zrozumienia kultury starożytnych, potrafili, przynajmniej od czasu do czasu, umiejętnie i twórczo korzystać zarówno nauczyciele, jak ich uczniowie.

Bibliografia

- Czekaj K., Skierska-Pięta K. [2011], *Innowacje i technologie informacyjne przyszłością nowoczesnej edukacji*, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec.
- Jak nowe technologie pomagają uczyć? Wyniki badań Edunews.pl wśród nauczycieli polskich szkół* [2009], http://www.edunews.pl/images/pdf/jak_nowe_tech_pomagaja.pdf
- Madej P. [2011], *Wykorzystanie narzędzi ICT w nauczaniu języków obcych*, [w:] „Języki obce w szkole”, 3, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa.
- Marczak I., Talaga-Michalska M., Skierska-Pięta K., *Innowacje i technologie informacyjne przyszłością nowoczesnej edukacji – wdrażanie rozwiązań informatycznych w procesie kształcenia* [2011], http://wspim.edu.pl/projekty/ndp/do_pobrania/materialy/m3.pdf
- Mikołajczyk K., Pietraszek K. [2012], *Czy nauczyciele wykorzystują nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne w kształceniu?*, Centrum Rozwoju Edukacji Niestacjonarnej SGH, <http://www.ptnei.pl/files/VU2012/prezentacje/2B/2B.2.pdf>

- Problemy współczesnej dydaktyki języków obcych* [2009], Pawlak M., Dereszowski M. (red.), Wydział Pedagogiczno-Artystyczny, Poznań–Kalisz.
- Przybyła W., Ratalewska M. [2012], *Poradnik dla projektujących kursy e-learningowe*, <http://kno-koweziu.pl/images/Files/content/Poradnik%20-%20Tworzenie%20kursow.pdf>